

Ego mittam promissum patris mei: promissum hic neutrum est substantium, non participium, idem significans quod promissionem. Nam Græcè est ἐπαγγελία, id est, promissionem, de qua Act. primo: Præcepit eis ab Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem patris. Finem igitur suæ peregrinationi impositurus, eduxit eos in Bethaniam, & benedicens illis, ascendit in cœlum. De qua ascensione peramplius in Actibus Apostolicis dicturi sumus.

FINIS *Annotationum in Lucam.*

INCIPIIT EVANGELIUM SE-
CVNDVM IOANNEM.

Cùm Christi natiuitatem sufficienter asseruissent Matthæus & Lucas, pauca de diuinitate attigissent, quam hæreses Iohannæ, Carpocrates, Cherinthus, & Hebion hæretici: ad eam plenius asserendam Euangelium scribere Ioannes adorsus est. In quo consiliū illi fuit non tam acta Christi & miracula, quàm diuina eius dogmata, & salutarem prædicationem mundo aperire.

CAPVT PRIMVM.

Christus ab æterno Deus, de Deo ex tempore caro factus, Ioannis baptistæ testimonio perhibetur, baptizatus autem à Ioanne, paucos vocat discipulos.

IN principio erat verbum.

Ab initio filij nomen tacere voluit, ne Iudæos, qui patrem tantum nouerant, filijque nomen in diuinitate oderant, statim ab Euangelij sui lectione arceret. Nam tertio cap. & sequentibus frequenter filij nomen repetit: tum etiam ne quid filij nomine carnale intelligerent. Verbum igitur illum Latine appellat, & Græcè λόγος. Græcis enim orthodoxis λόγος Dei filius dicitur, melius & significantius, quàm Latinis verbum aut sermo. At qua ratione sermo Dei filium significet, nõ videtur, nisi qui Latine linguam, & vocem ignorat ortū.

Non

Non dubitandū est, quin sermo à serendo, quòd sit quidam vocum vel syllabarum aut literarum contextus & ordo, qui solū in voce reperitur. Verbum autem propriè mentis conceptus est, à vero seu veritate dictus. Vnde Damascē. lib. 1. cap. 18. fidei orthodoxæ, dicit tripliciter dici verbum: primum quidem inquit, naturale mentis est germen, ex ipsa naturaliter semper scaturiens: secundum est internum: tertium verò prolatum. Primum itaque verbum, est naturalis & propria functio, operatioque intellectus, ab ipso naturaliter prodiens: vt visio ab oculo. Secundum verò, interna mentis locutio, qua ex rerum apprehensione mens ipsa fabricat, & inde componit & diuidit res inter se, vnde verum vel falsum con-tingit: & hoc propriissimè verbum dicitur. Tertium verò, exterior vocis prolatio, interioris conceptus enunciatiua, vt habet Aristo. 1. *περί ἑρμηνείας*: & hoc tertium so- lum potest dici sermo, quomodo verbum diuinum rectè dici non potest, quod à suo fonte nunquam separari potest. Quod autem λόγος dicatur, nō mirū est quòd λόγος significet verbum, rationem, mentem, orationē, sermo- nem, modum, supputationem, & librum. Verūm quòd dicatur sermo, vel oratio, & sic de alijs, nimum abest à vero. Plato certè & Hermes trismegistus Deum deiq̄ue filium λόγον nominant, vt iudicare possunt, qui eorum libros legerunt. Verbum autem siue λόγος dicitur, quòd quemadmodum λόγος τῆς ψυχῆς, & verbum mentis conce- ptum dijudicat, ita Christus Dei patris verbum semper patri substantialiter coassistens, & naturalis mentis mo- tio, secundum quam mouetur, intelligit & cogitat, velut lex ipseus existens atque splendor: sed & nuncius intelli- gentiæ eius, quomodo patris conceptionem, & volunta- tem eius nobis indicat, vt ipse testatur Ioan. 13. Quæcun- que audiuī à patre meo, nota feci vobis. Quidam autem interpretantur in principio, id est, in patre. At simplicior est sensus, si dicamus in principio, siue quod ante omnia creata erat. Quo conuincitur eorum hæresis, qui negant ante Mariam Christum fuisse. Non est autem ociosum, quòd dictioni λόγος additur emphaticus articulus ὁ, vt non de quouis verbo, sed de increato illo & æterno, Dei scilicet filio intelligamus.

Et verbum erat apud Deum.

Id est, verbum illud, quod à principio & semper erat apud Deum patrem, siue cum Deo patre erat indiuisus ab illo. At cum ait: Erat apud Deum, patrem scilicet, distinctionem indicat personæ atque hypostaseos patris cum verbo. In quo Sabbellij error conuincitur, vnicam personam patris & verbi facientis.

Et Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum.

Hic suppositum verbi erat, est verbū, & non Deus, vt sit sensus: Et verbum illud quod ab initio & ante omnia erat, & apud Deum patrem erat, Deus etiam erat. In quo conuincitur Arrius, asserens Dei verbum & filium creaturam esse. Quod verò subdit: Hoc erat in principio apud Deū, nō est ociosa repetitio. Sed cū dixisset ab initio & ante omnia verbū illud fuisse, & apud Deū fuisse, ne forsā suspicareris, etsi æternum erat, diuisum tñ aliquando à patre fuisse, quando apud eū aut cum eo non fuisset, subdidit: Hoc erat in principio apud Deū. Nota aut̄ his locis, quòd Græcè dictioni λόγος, id est, verbum, semper præponitur articulus, qui indicat nō de quouis, sed de certo, nempe Dei verbo, Euangelistam loqui. In dictione autem Deum, quæ bis ponitur, additur Græcus articulus τὸν θεόν, non quòd significet summum aliquem Deum, vt putat Caietanus (neque enim vllus potest esse Deus, nisi summus) sed certam personam indicat, quæ Deus esset, nempe patrem, apud quem & cum quo semper erat Deus verbum. Cū autem dicitur: Et Deus erat verbum, dictioni Deus non additur articulus, ne si dixisset: ὁ θεός, videretur dicere verbum Deum illum esse, apud quem semper erat, patrem nempe: sicut personas tantum nomine distingui quidam putarunt. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.*

Ob diuersam punctuationem diuersa est huius loci intelligentia. Græci ita legunt: Et sine ipso factum est nihil quod factum est, id est, nihil eorum quæ facta sunt, sine verbo facta sunt. Eoque modo legendo excluditur eorum error, qui asserere possent spiritum sanctum creaturam esse, eo quod si per eum omnia facta sunt, & spiritus sanctus factus est. Ideoq; ait: Nihil quod factum est, id sine ipso factum est. Mirè hic suo modo ludit ac phi-

sopha.

sophatur Caietanum, legendum putans ex Græco: & sine ipso factum est neque vnum quod factum est, quia Græcè sic $\delta\upsilon\delta\iota\tau\upsilon$, quasi verò $\delta\upsilon\delta\iota\tau\upsilon$ & $\delta\upsilon\delta\iota\tau\upsilon$ non pro eodem accipiantur. Ex quo contextu ait: Clarè apparet cessare omnes difficultates, quæ fiunt circa punctuationem seu terminationem sententiæ. Ecce inquit, quanti refert interpretari ad verbum, & interpretari iuxta interpretis intellectum. Valeant ergo omnes qui ante Caietanum sacra interpretati sunt: eum vnum adoremus & sequamur, qui solus verum interpretis intellectum tenuit, nobisque sacra ad verbum interpretatus est. Facessat Horatius ille qui dicebat: Nec reddere verbum verbo curabit bonus interpres. Vides amice lector, quò procedat ignoratis hominis stulta de se persuasio. Quis ita vnquam locutus est: Et sine ipso factum est neque vnum quod factum est? quomodo sanè cum Caietano legere oportet, ad verbum reddere, hoc est, sensum ridiculum facere volentem. An non omnis scrupus soluitur, si punctum cum Græcis facias? Nolim autem putes me censere imperitum fuisse rerum Caietanum, quem scio & agnosco summum fuisse inter theologos nostræ ætatis scholasticum: sed in interpretandis sacris, præsertim quæ ex Hebræarum & Græcarum literarum lectione pendent, quarum prorsus ignarus fuit, ob id multo quàm par erat audentior, plus æquo sibi suisque interpretationibus tribuit. Sed ad rem.

Quod factum est in ipso vita erat.

Qui punctum faciunt præcedentis clausulæ ante hæc sententiam, ita eam interpretantur: Quod factum est in ipso, vita erat. In Deo tanquam verissima rerum idea creaturæ omnes erant veriore multo essentia, quàm in se ipsis vnquam fuerint: quia quicquid in Deo est, sicutue vnquam, ipsissima Dei essentia est, ergo & vita. Faciendi autem punctum ante, in ipso vita erat, sensus est: Quòd in verbo vita erat, & fons vitæ omnium. Et què admodum Ioannis quinto dicitur: Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit et filio vitam habere in semetipso. Et vt Paulus ait Act. 17. \star In ipso viuim⁹, mouemur, & sum⁹. Et hic $\tau\delta$ in ipso, plus significat quàm per ipsum, vt eo loco Act. 17. citato à Paulo: In ipso. n. viuimus, mouemur, & su-

& sumus. Non enim alio modo significatur, quod per ipsum viuimus, sed quod nostræ omnium vitæ fons & ratio in ipso est, ac subsistit.

Et vita erat lux hominum.

✠ Ioan.

14.2.

Græcè, *ὅτι ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων*, id est, & vita illa, nimirum Dei verbum: qui dicit Ioan. 14. ✠ Ego sum via, veritas, & vita: erat lux hominum, id est, nō modo hominibus vitam præstabat, sed & Dei cognitione, rationisque lumine cunctos illustrabat.

Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.

✠ Roma.

1. c.

Id est, Dei verbū filijs tenebris, qui propter errorum caliginem tenebræ dicuntur, & collati ad veram illam lucem, nihil nisi tenebræ sunt, Dei lucem ac cognitionem vel ex ipso mūdi opificio sufficienter adfert. Nam vt inquit Paulus: ✠ Inuisibilia ipsius à creatura mundi per eam quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Tenebræ verò, id est, tenebricosi homines, affectatæ ignorantia & malitiæ excæcati tenebris, Dei cognitionem, veramque illam lucem, Dei verbum & filium, non comprehenderunt. i. cognitione assecuti non sunt. Nam Græcè est *ἡ γὰρ τὴν ἀβυσσον*, quod interpres Iogè melius vertit comprehenderūt, quàm Erasmus, & cum secutus Caietanus, apprehenderunt. Nam & ita interpretatur Cyrillus. Significat enim *ἡ γὰρ τὰ λαμβάνω* assequi & compertum habere, seu intelligere, quod & comprehendere Cicero dicit. Obscurū enim est, & multæ lucis indigens, quod hic philosophatur Caietanus, nempe per tenebras res sensibiles intelligens, quæ non comprehenderunt lucem illam: quia inquit, non attingunt ad ordinem intelligibilium. Certè simplicius mihi videtur, si intelligamus, quod vera hominū lux & vita, Dei verbum, lucebat quidem inter tenebras, illosque naturalis rationis lumine illustrabat, per quam ad Dei notitiam peruenire potuissent, sed ignorantia sua ac malitia excæcati, non agnouerunt. Ideoque opus alio fuit, qui lucem hanc illis indicaret, ac rudibus & carnalibus demonstraret. Ideoque consequenter ait:

Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine,

ne,

ne, ut omnes crederent per illum.

Hominem dicit, non angelum, ne quis ob prophetiam Malachiæ, dicentis: ✠ Ecce ego mitto angelū meū ante te: hominem putet non fuisse, hominem ergo asserit fuisse, venisse quæ ut testimonium perhiberet de lumine, id est, ut mundo testaretur, Dei filium & Christum veram esse lucem, ut omnes crederent per illum, id est, ut omnes in veram illam lucem Ioannis testimonio crederent. Non enim probo hic quod Faber per ipsum, Græcè si αὐτῶ, refert ad τὸ φῶς, ἢ τὸ λόγος, quod scilicet Ioannes venerit, ut testimoniū de vero illo lumine præberet, ut oēs crederet per ipsum, hoc est per ipsum lumē seu Dei verbū. Per eā igitur (inquit Faber) lucem, ipsumque Dei verbum omnes credere debebant, non per Ioanue: quia Ioannes fidem non dedit. At mihi non intellexisse videtur Faber hic τὸ per non efficientem causam dicere, sed ministerialem: queadmodum & Ioannis 4. dicitur, quod multi Samaritanorum crediderunt propter verbū mulieris testimonium perhibentis: ita & nunc dicit Euangelista, ut crederent per illum, id est, per eius prædicationem. Et sic Nōnus Græcus paraphrastes Ioānis interpretatur, cuius in hūc locum paraphrasim, quod propria admodum & elegans visa esset, placuit ascribere.

μεισιβοῶτω δ' ἐνὶ λόχῳ
 ἴδοι τις ἀρεοίφοιτος ἐρήμαδος ἀστὸς ἐρίπνης,
 κήρυξ ἀρχηγόνος βαπτισματος. ὕνομα δ' αὐτῶ
 ὄνομα ἰωάννης, λαοαῶδος, οὗτος ἐπεση
 ἄγγελος ἐμπεδόμυδος, ὅπως περὶ φωτὸς ἐνίψῃ
 μαρτυρήσῃ ἵνα πάντες ἰνὸς κήρυκος ἰωῶ
 ἀρῆν πίστιν ἔχουσιν, ἀτίρμονα, μητρεακόδομα.

Quam in hunc modum verti:

Melliferis autem Iudææ in saltibus oræ,
 Montiuagus quidam, desertæque incol. iurpis,
 Errabat primi præco baptismatis (illi
 Nomen Ioannes) peritura gentis,
 Qui vita egregia, monitisque salubribus olim
 Servaret: verbi tunc nuntius ille futuri

Ll

Missus

*Missus erat, vero verax de lumine testis,
Crederet ut populus praconis voce, fidemque
Altricem mundi rectā atque interminā haberet.*

†21. dist.
cap.
Cleros. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. † Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Quia magna vulgi & Pharisæorum opinione erat Ioannes, vel ob Christi testimonium, qui dixerat: Inter natos mulierum nō surrexit maior Ioanne Baptista: dicit Evangelista: Non erat ille lux, sed lucis testimonium. Græcè autem est, ἐκ τῆς ἀθανάτου φῶς, id est, non erat ille Ioannes lux illa, nempe Dei verbum. Et quoniam de Apostolis, quibus maior est Ioānes, dictum est
*Mat. 5. b
Matth. 5. † Vos estis lux mundi, ostendit quomodo intelligi debeat, dicens: Erat lux vera quæ illuminat omnē hominem venientem in hunc mundum. quasi dicat: Nō erat Ioannes lux illa de qua loquor, sed lucis ipsius testis, quæ ab æterno lux vera erat, natura scilicet, & essentia sua: cūm Baptista & ceteri viri probi, si lux dicantur, intelligi oportet lucē illos esse non verē & essentialiter, sed participatiuē. Lux enim vera & essentialis solus est Christus, quæ illuminat omnē hominem venientem in hunc mundum, lumine rationis & intelligentiæ ac gratiæ, siquidem accipere velint, & oculos non claudere: alioqui non stat per Christum, quominus omnes illuminentur, qui stat ad ostium nostrum, & pulsat, ut aperto mentis ostio lux ingrediatur. Pro quo autem interpres habet venientem, Græcè est, ἐγγίνων, quod potest esse recti casus neutri generis, & substantiuum eius est τὸ φῶς: tunc sensus esset: quæ lux veniens in hunc mundum illuminat omnem hominem. Potest & esse accusatiui casus masculini generis, & refertur ad τὸν ἀνθρώπον, id est, hominem, & sic est sensus: illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, id est, nascentem. Phrasis est Hebraica. Et hæc verior lectio. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognouit.

Hic duobus primis locis mundi nomine μακροκόσμος intelligere debemus, ipsam scilicet rerū vniuersitatē.

Bene

Bene autem erat Dei verbum in mundo, qui nusquam non est, semper vbique præsens, & omnia replens. Tertio autem loco, cum ait: Et mundus eum non cognouit, de *μικροδωμω* intelligit, scilicet de hominibus, præsertim mundo addictis, & carnalibus, quos mundi nomine appellare solet scriptura.

In propria venit, & sui eum non receperunt. † Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius, † qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

† De pcc. dist. 4. ca. Cleros. † De cōsec. dist. 4. Si quis autem.

Id est, in hereditatem propriam, ac sibi familiarem gentem, scilicet Iudaicam: cum ex ea gente carnem assumere dignatus esset. Et sui eum non receperunt, id est, sibi affines & congeneres Iudæi. At ne putares nullos plane eum recepisse, subdit: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Non ait fecit, sed potestatem dedit ut fierent: siquidem credere vellent ostendens opus esse ad Dei in nos beneficentiam nostræ voluntatis cooperatione, quæ ultrò oblatam Dei gratiâ recipiat, & si de illam apprehēdat, ut scilicet qui eramus natura filij iræ & diaboli, fide efficiamur filij Dei ac gratiæ. Ne verò putares carnale aliquod filiationis genus, subiungit: Qui non ex sanguinibus, id est, ex spermatum commixtione, quæ ex purissimis sanguinibus concoctis fiunt, naturali generationis modo, neque ex voluntate carnis & viri, hoc est viri & mulieris (sic enim carnem interpretatur Augustinus) sed ex Deo nati sunt.

† *Et verbum caro factum est.*

† Matth.

Carnem & animam synecdochicis pro toto homine sumere frequens est Hebræis, ut illud Psalmi quinquagesimi quinti: Non timebo quid faciat mihi caro. Et Luc. 3. Videbit omnis caro salutare Dei. Sic hoc loco verbum caro, id est, homo, factum est, & habitauit in nobis, Græcè *ἐκένωσεν ἐν ἡμῖν*, id est, habuit inter nos tabernaculum, fuit in contubernio nobiscum. Hominem igitur totum modò animæ, modò carnis nomine Hebræi appellant. Bene autem ait factum est, & non mutatum est, ut diuinum verbum in Dei substantiam manens nulla sui facta mutatione aut

1. c. Luc. 2. d.

diminutione hominem factū intelligas. At solam Evangelista carnem nominat, quod caro anima substantiali carens, æquiuocè dicitur caro. Solam igitur carnem nominans, vtrunque, carnem inquam, & animam rationalem dicit. Quod si carnem anima rationali formatā non assumpsisset, non vtrique hominem redemisset. Verū quod solius carnis meminit, ea præcipua ratio fuit, ne diceretur solam animam sibi confirmiorem cum æreo corpore assumpsisse: ideo carnis tanquam à Deo valde distantis meminit, quam ex sua maxima bonitate non sine anima rationali assumpsit. Vel etiam vt ostenderet veram vniionem verbi cum humana natura in vnitare hypostatica, cum vniatur nobis aliās vnitare gratiæ, quo ad solam animam, propterea carnis meminit: atque etiam quia caro præcipuè infirma erat, cui congrua erat vnio, ad veram totius humanæ naturæ reparationem. Non tamen dixit verbum carnem assumpsisse, sicut verbum carnem factum esse, vt tolleret à Christo duas personas, & duas filiationes, quemadmodum volebat Nestorius. Verbum igitur caro est factum, non tamen est factum, sicut filius Dei factus est homo, non tamen factus. Modum verò vniionis explicat Damascē. lib. 3. cap. 11. dicens: Natura aut sola cogitatione contemplatur, nam secundum seipsam non subsistit: aut communiter in omnibus eiusdem speciei hypostasibus, quas coniungit. Et dicitur in specie consyderata natura, aut vniuersalis: & ipsa in acceptiōne accidentium in vna hypostasi dicitur in indiuiduo consyderata. Deus igitur verbum incarnatum neque sola cogitatione contemplatam naturam sumpsit (nam non hoc incarnatio, sed deceptio & figmentum incarnationis) neque in specie consyderatam, quandoquidem non omnes hypostasēs assumpsit: sed in indiuiduo consyderatam, & in eadem existentem specie. Vnio igitur filij Dei ad naturam humanam facta est in persona, non natura. In Deo igitur Christo inquit Damascē. duas cognoscimus naturas, vnicam verò hypostasim.

Et habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius, gloriā quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis.

Hoc est, inter nos degit & conuersatus est, Græcè est *ἐξ ἡμῶν*, hoc est, tabernaculum posuit inter nos. Duæ ergo sunt

go sunt naturæ, & tabernaculum vnum, id est, nostra natura assumpta: huius autem tabernaculi inhabitator est Deus. Et vidimus gloriam eius, &c. vbi plenum, referatur ad verbum, sicut πλήρης Græcum, ad λόγος, vt sit sensus, legendo per parenthesis, & vidimus. Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis, cuius gloriam tanquam vnigeniti à patre vidimus, plenum gratiæ & veritatis. Quia tantæ deiectionis verbi meminerat, vt se hominem Deus facere dignaretur, vt participio sui homo Deus efficeretur, ne abiectum omnino putares, & diuinitate spoliatum: Et vidimus inquit, gloriam eius, gloriã quasi vnigeniti à patre, in monte Tabor, transfigurationis tempore: cuius testes fuerunt & spectatores, Petrus, Iacobus & Ioannes, & alibi post resurrectionem. Quòd verò ait: Quasi vnigeniti, non est accipiendum, vt quasi sit similitudinis nota, sed vt ait Theophylactus, confirmationis, & indubitæ determinationis, vt sit sensus: Vidimus gloriam eius, qualem decet esse gloriam vnigeniti à patre. Porro & ne abiectum quemuis hominem putares, dixit: & habitauit illud verbum in nobis, plenum gratiæ & veritatis. Nam Græci omnes & Latini ad verbum referunt melius, quàm Caietanus ad Ioannē. Quòd enim τὸ πλήρως χάριτος ad τὸ λόγος referatur, non ad sequentia Ioannis μαρτυρᾷ, vt sit sensus: plenus gratiæ & veritatis Ioannes testatur, quemadmodum falso comminiscitur, & pulchrum se commentum inuenisse gloriatur Caietanus. Quòd enim τὸ plenum gratiæ & veritatis ad Dei verbum, & non ad Ioannem referri debeat, docent paulo post sequentia: & de plenitudine eius nos omnes accepimus: de plenitudine inquam, id est, abundantia gratiæ, quæ erat in Christo, non quæ erat in Ioanne. Nam à solo Christo gratiam accepimus.

Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens: Hic erat quem dixi, qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat.

Budæus in commenta. annotat τὸ ἦν ἄντι τῷ ἰδίῳ, sumi sicut pluralia præterita imperfecta. Sensus ergo potest esse: Hic est quem siue de quo dicebam vobis. Nam ἦν Græcè indifferens est, ad præteritum imperfectum, & aoristum, & videtur magis quadrare ad præteritum

imperfectum, quia paulo antè id testimonij de Christo ferebat Ioannes, dicens: Qui post me venturus est, ante me factus est. Qui post me venturus est ad annuncian- dum scilicet vobis regnum cœlorum, ante me factus est, id est, in omnibus rebus meipso prior est ac superior, & antepositus est mihi in prædicatione, dignior me factus autoritate, quasi dicat: licet ante eum natus essem, & ante eum prædicarem, factus est tamen me dignior, & maioris autoritatis me præstat excellentia. Sic enim Græci interpretantur, vt vitent incommodum Arria- næ hæresis, quæ verbum Dei hac autoritate factum esse dicit, & creatum: quanquam huic incommodo facilè mederi possumus, si pro factus est, legamus fuit. Nam verbum *γεννησθαι* significat & factus est, & fuit, & natus est: quod hic etiam verti posset, nempe & de patre æterna natiuitate ante omnia tempora natum & genitum Chri- stum intelligamus. Præstat tamen cum Græcis & Augu- stino intelligere, qui ante me factus est, id est, qui mihi prælatus est, propter id quod sequitur: quia prior me er- at. Quis enim sensus esset: ante me factus est, & fuit, quia prior me erat. Quod autem Euangelista ait: Ioan- nes testimonium perhibuit, perinde est ac si dicat: Non putetis in gratiam me diuini verbi & Christi aut fauorè, quippe qui eius sectator sui & discipulus, hæc dicere. Te- stificatus est enim de ipso verbo ante me, priusquam me vidisset aut nosset Ioannes baptista: qui multa fidu- cia ac libertate clamat, siue clamauit. Nam Græcè est, *κέρρα γε*.

†i. Timo. 6.d. † *Et de plenitudine eius omnes nos accepimus, gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.*

Dei enim verbo non ad mensuram gratia est, sed su- pereffluenter, adeò vt ex corpore in mēbra dimanauit. Sunt autem ista verba & sequentia Ioannis Euangelistæ, ex se ea dicentis, nec tanquam baptistæ verba recitantis, que madmodum censet Chrysostomus, dicens: Hæc e- nim particula, de plenitudine eius nos omnes accepimus, non præcursoris verbū est, sed discipuli, cuius hæc est sententia: nos autem omnes duodecim, innumera Iu-
dzo-

dæorum multitudo, omnis fidelium cœtus, qui tūc fuerunt, nunc sunt, & futuri sunt fideles, de plenitudine eius omnes accepimus. Quamquam Nonnus Græcus Ioannis paraphrastes verba hæc baptistæ tribuat: & in catena aurea recitantur verba Origenis secus sentientis. Certè Chrysoſtomus interpretatur gratiam pro gratia, perfectam Euangelij gratiam, pro imperfecta legis gratia. Neque enim sine gratia Dei in lege saluabantur. At eum teste Petro in Act. Apostolicis tot onerarentur præceptis & ceremonijs, vt ea ferre nõ possent, admixta erat huiusmodi gratia perpetuo timori & seruituti: vnde lex timoris & seruitutis dicitur nec in lege gratiæ plenitudinem habebat, id est, perfectam & plenam gratiam, quomodo in Euangelio per Christum. Quodque istud fieri non posset, probat ex autoritate & dignitate legislatorum, dicens: quia lex per Moysen seruum data est, euangelica autem gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Quod ita in syllogismum reduci potest: Quod per legislatores Dei verbum & filium datum est, non potuit non esse perfectius eo quod per seruum datum est. Lex autem per Moysen seruum data est, euangelica autem gratia per filium. Non potuit igitur tantum nobis per Moysen conferri, quantum per Dei verbum ac filium, in quo omnis plenitudo diuinitatis teste Paulo habitat, etiam corporaliter, cui ad mensuram non est datus spiritus.

† Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. † 1. Ioan. 4. d.

Quoniam inaudita de Deo dixerat, & quæ Iudæis maxime persuasum difficilia erant, nemo de æterno Deo verbo ac filio, Deum inquit, nemo vidit vnquam, quasi dicat: Nolite putare, quæ nunc à me de Deo patre & vnigenito eius verbo afferuntur, tanquam à me profecta esse. Quis enim hominũ de Deo disserere potest ex seipso, quem nemo vnquam vidit. Idcirco quantulacumque de Deo diximus, ipse vnigenitus Dei filius nobis enarrauit: ipsi ergo per nos enarranti fidem habere oportet. Quomodo autem intelligatur, Deum nemo vidit vnquam, Caietanus dicit hæc intellegi, quòd nemo vidit viribus naturalibus. At hoc non excluderet, quin

ea quæ de Deo narravit & eius filio, per legem & Moysen manifesta facta essent: quod negare vult Ioannes, asserens se ex sola diuini verbi, & filij reuelatione ea nosse. Quod autem ait: qui est in sinu patris: quidam interpretantur, esse in sinu patris, etiam ex Græcis, esse consubstantialiam & coæternam patri, & ab eo inseparabilem. Cyrillus illud interpretatur esse in sinu patris ab vtero patris, à mente scilicet paterna ineffabili generatione geniti. Mihi simplicius videtur dici filium esse in sinu patris, quomodo dictum est verbum esse apud Deum patrem. Vide autem num filium esse in sinu patris significare possit, quod & Hebraismus frequens, esse in visceribus alicuius, pro eo quod est intimè charum, & vni cè dilectum esse. Rursùm ad ea quæ afferri possunt contra id quod dictum est: Nemo Deum vidit vnquam: dici potest, quòd nemo Deum vidit vnquam visione & comprehensione perfecta, secundum omnes suas proprietates & perfectiones. Vnde August. Supra hominem est videre Deum. Ideo Paulus supra hominem raptus est, vt videret arcana, quæ non licet homini loqui. Sinum autem dicit secretum patris. Inde filius venit per assumptionem carnis, & narravit quod ibi vidit, id est, reuelavit suis quod in præsentia oculata fide videtur de trinitate deitatis, vt Ioan. 14. Nemo nouit patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Nemo venit ad patrem, nisi per me.

- † 1. Ioan. 4. c. 1. Timo. 6. c. † Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudei ab Ierosolymis sacerdotes & Leuitas ad eum, vt interrogarent eum: Tu quis es? Et confessus est, & non negauit, & confessus: quia non sum ego Christus. Et interrogauerunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non sum. Propheta es tu? Et respondit: Non. Dixerunt ergo ei: Quis es? vt responsum demus his qui miserunt nos. Quid dicit de teipso? Ait: † Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam domini, sicut dicit Isaias propheta. Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis.
- † Isai. 40. a. Matt. 3. a. erant ex Pharisæis.
- Mar. 1. 3. rō hoc videtur demonstrare non verba præcedentia,
- Luc. 3. d. quæ diximus esse verba nō Ioannis baptistæ, sed Euangelistæ: quia nunquam de collatione legis & euangelij
- Moysi

Moyſi & Chriſti verba habuiſſe Ioannes baptiſta legitur, ſed cum Græcè ſit *ἔκ τῆς μαρτυρίας*, ſenſus eſt: & hæc eſt teſtificatio, qua tam de ſe, quàm de Chriſto teſtificatus eſt Ioannes: de Chriſto Phariſæorū legatis, ſe Chriſtum non eſſe, neque Eliam prophetam, ſed vocem clamantis in deſerto: Chriſtum autem inter eos medium ſtare, cuius calceamenta portare non eſſet dignus. Videntur igitur Phariſæi ſanctitatem Ioannis, & aſiduâ prædicandi ſolicitudinē, ſuſpicari ſunt eum eſſe Chriſtum ac Meſſiam: ideo legatos ad eum mittunt. Cætera Mat. 3. & Matth. 11.

Es interrogauerunt eum, et dixerunt ei: Quid ergo baptizatus, ſi tu non es Chriſtus, neque Elias, neque propheta? Reſpondit eis Ioannes, dicens, Ego baptizo in aqua, medius autem vſtrum ſtetit, quem vos nescitis: † Ipſe eſt qui poſt me venturus, qui ante me factus eſt, cuius ego non ſum dignus vt ſoluam eius corrigiam calceamenti.

† Mat. 3. c.
Marc. 1. b.
Luc. 3. d.
Act. 1. a.
& 19. a.

Facile eſt autem ſoluere ſcrupum qui huc aſſertur, quomodo rogantibus legatis Phariſæorum, num propheta eſſet? negauerit ſe eſſe, cum Chriſtus prophetam eum eſſe aſſermet, & plus quàm prophetam. Similiter cur ſe Eliam negauerit, cum ibidē dicit de eo Chriſtus: ipſe eſt Elias, qui venturus erat. Ad primum dicitur, quòd legati nō ſimpliciter interrogant prophetam eſſe, ſed cum articulo, *ὁ προφήτης*, id eſt, ille propheta tantum olim celebratus, de quo dixerat Moyſes: Prophe- tam de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me, ſuſcitabit tibi dominus Deus tuus, ipſum audies, Deutero .18. nimirum Chriſtum intelligens, quem prophetam fore ſe verè Ioannes negauit. Rurſum Eliā ſe fore in perſona negauit, quem in virtute & imitatione ſanctæ & auſteræ vitæ ipſius Eliam Chriſtus nominauit. Quod autē ait Medius vſtrum ſtetit, de Chriſto intelligendum eſt: alluditque ad illam Moyſi prophetiam prædictā: * Pro- pheta de gente tua, & c. ſiue (vt Hebræi habent) de medio tui ſuſcitabit tibi dominus Deus tuus.

* Deut. 19. c.

Hæc in Bethania facta ſunt trans Iordanem, ubi erat Ioannes baptizans.

Bethaniam habent Latina omnia exēplaria, & Cyrillus

Græcus suis hunc locum commentarijs Bethaniam legit: & Chrysostomus testatur suo tempore varia fuisse exemplaria, licet emendatiora dicat habuisse Bethabara. Quod ideo censuit Chrysostomus, quia Bethania, de qua toties Euangelistæ, non sit trans Iordanem, nec in deserto. At quid vetat Bethanias duas fuisse, quemadmodum Bethabara nomine tres sunt: hæc de qua Ioannes, quæ trans Iordanem sita est, & alia in tribu Iuda, & tertia in tribu Benjamin: quanquam hæc duæ in Biblijs Bethabara dicuntur. Aut quid vetat eundem locum binominem fuisse: Certè Bethaniæ cuiusdam meminit Iosephus Antiq. 17. cap. 16. de qua vide an sit trans Iordanem, & num eadem sit de qua hic Ioannes, aut hic aut illic mutato a in e. Miror autem hoc loco audaculi nostri temeritatem, qui cum Latina omnia exemplaria cõstanter habeant Bethania, ac plerique etiam Græci codices, Bethania ausus sit auferre, & Bethabara ponere, præsertim in his Biblijs, in quibus veterem interpretationem sequi mentiebatur, indicatis tantum ad marginem, si quid variarèt aut Græci aut Latini codices locis. Sufficiebat enim ad marginem annotasse. Emendatiores Græci codices legunt Bethabara.

Alterâ die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat, & ego nesciebam eum.

† De cõ-
secr. dist.
3. cap. 3.
Sextam
sanctam.

Non agnus Moyfi, cuius sanguis ad postes Israëlitarum illitus, ab exterminatore angelo eos seruauit: erat enim ille agnus huius agni Christi figura. Bene autem nominauit agnum Christum, quòd in lege agnus esset sacrificijs & hostijs additum animal. Christus autem ab æteruo immolationi pro peccatorum nostrorum expiatione destinatus. De quo Apocalip. 13. dicitur: Quorum nõ sunt scripta nomina in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. De quo agno ait Ioannes: Post me venit vir, &c. quæ paulo antè explicata sunt. Et ego inquit, nesciebam eum, Græcè est, *ὁὐκ ᾔδειν αὐτόν*, quod aptè veritas, non noueram eum, scilicet de facie. Nam qui matris adhuc vtero clausus nouerat, nõ postea vide-

viderat. Vnde subdit: Ecce qui tollit peccata mundi. Peccata enim nostra sustulit, & iniquitates nostras ipse portauit. Quod autem interpres habet peccata, Græcus habet τὴν ἀμαρτίαν, id est, peccatum, quod significat peccatorum omnium & flagitiorum, quibus mundus scatebat, congeriem.

Sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.

Finem legationis suæ fuisse docet Ioannes, vt Israëlī Christus manifestaretur: seq; propterea venisse baptizantem aqua in pœnitentiam, vt Iudæorum corda Christo præpararet. Baptizare autem se in aqua dicit, ad differentiam Christi, qui spiritu baptizaret. Neque enim baptismus Ioannis spiritum conferebat, sicut baptismus Christi.

Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: † Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.

Id est, testificabatur Ioannes, quomodo planè Christum nosset, quem antea neque de facie nouerat, neque perfectè filium Dei intelligebat: tunc autem ex iudicio reuelationis paternæ, columbæ scilicet super eum aduentantis, & immanentis, agnouit eum esse qui baptizat in spiritu sancto, quòd ita ei pater reuelasset: tunc quoque planè nouit eum filium Dei, id attestante voce paterna cœlitis demissa. Hic nobis Caietanus, vt noui aliquid asserat, imaginatur bis in Christum sub idem tempus columbam descendisse, semel antequam baptizaretur. Hoc autem argumento nititur, quòd dicit Ioannes: & ego nesciebam eum, sed ex signo columbæ cognoui eum: sed antequam baptizaretur, cognouerat eum, dicens: Ego à te debeo baptizari. Atqui non propterea oportet ante baptismum nouam apparitionem ponere: nam etsi qualemcunq; de Christo notitiam haberet antequam baptizaretur, nò tamen tam planè

† Isaiæ.
53. b.

† De pœnit. dist. 2.
Quærendum est.
Mat. 3. d.
Marc. 1. b.
Luc. 3. d.
† Dist. 19. ca.
Secundū.
De cōsec. dist. 4.
Aliud est.

noue-

nouerat ipsum esse qui baptizaret in spiritu sancto, eumque fore Dei filium, quod postea aperte testatum se esse dicit: quod & ipse per sequentia confirmat, cum dicit: & manentem super eum. Nam Christo specialiter conuenit, ut spiritus sanctus super eum maneat, qui in fidelibus interdum manet, interdum verò recedit: à Christo verò nunquam recedit.

*Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. † De con-
secra. dist. Et respiciens Iesum ambulantes, dicit: † Ecce agnus Dei.
3. ca. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt
Sextam Iesum. Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se,
sanctam. dicit eis: Quid queritis? Qui dixerunt ei: Rabbi (quod dicitur interpretatum magister) ubi habitas? Dicit eis: Venite, & videte. Venerunt, & viderunt ubi maneret. Et apud eum manserunt die illo.*

Iudaicum populum non cessat Ioannes quasi dormientem excitare, qui semel & iterum Iudeis Dei filiū verum agnum esse, qui legem missus est impleturus, & agnum legalem, cuius ipse veritas est, terminaturus. Nouum igitur agnum demonstrat, immaculatum, innocentem, à peccatoribus segregatum, qui proprio sanguine peccatores redimeret. Ioannes autem cunctos æqualiter admonebat, & pluribus Christum præsentem adesse monstrat. Soli autem duo ex omnibus audientibus Christum sunt secuti, qui nec solùm corporeis auribus, sicut & ceteri, sed & interius audiētes, magistri sui monita sunt obsecuti, tantum virum videre & agnoscere cupientes, quem à magistro audierant. Ad quos benigne conuersus, non tanquam ignorans querit: quid petitis? ut suæ profectiois causam manifestaret. Quos ut pronos vidit, duxit in domum suam.

Hora autem erat quasi decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierat à Ioanne, & secuti fuerant eum: inuenit hic primum fratrem suum Simonem, & dixit ei: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus, dixit: Tu es Simon filius Ioanna: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.

Cum

Cùm horis duodecim Iudæi diem suum terminent, ab ortu solis primam numerantes, cùm ait discipulos illos ad Christum hospitatos esse circiter horam decimã, innuit, quòd iam appetente vespera hospitati sunt. Cùm autem hic habeatur: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus, non arguit hæc particula (quod est interpretatum Christus) vt malè cum Erasmo persuasus est Caietanus, Matthæum Græcè scripsisse. Nam potuit interpres Græcus Matthæi explicandi gratia citra versionis incommodum ea verba addere. Quemadmodum & loco paulo pòst sequente, cùm Christus Simonem Ioanna filium. Andræ fratrem intuitus, dixit ei: Tu es filius Ioanna, Tu vocaberis Cephas. Hoc enim tantùm videtur scripsisse Matthæus. Porrò sequentia verba, quod est interpretatum Petrus, addidit interpres, nisi fortè dicere velimus cum Caietano ridiculum illud, ac tanto viro indignũ, quòd ex industria Matthæus illa verba addidit, ad excludendum eorum errorem, seu magis ignorantiam, qui interpretaturi erant Cephas, caput. Ad hunc enim errorem (ait Caietanus) excludendũ adiunxit Matthæus: quod interpretatur Petrus, & nõ caput: quasi verò Matthæo curæ fuerit ignorantiam linguæ à Christianis tollere. Aduerte autem, quòd hoc loco Christus non ait: Tu vocaris Cephas, sed vocaberis, quia postea in monte, vt habetur Marc. 3. imposuit illi nomen Petrus, quod Hebraicè siue Syriacè magis atq; Chaldaicè dicitur Cephas. Petrus enim idem est quod saxum. Nã $\pi\tau\rho\varsigma$, $\kappa\theta\iota$ & $\pi\tau\rho\alpha$ Græcis idem sunt, nempe saxum & petra. $\pi\epsilon\tau\rho\varsigma$ autem Atticum est.

In crastinum voluit exire in Galilæam, & inuenit Philippum. Et dixit ei Iesus: Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andræ & Petri.

Bethsaida ciuitas est Galilææ, prope stagnum Genesareth, Andræ, Petri, & Philippi, vt hic habes, patria, quæ à fluuio, quem Iosephus paruum Iordanem vocat, aquæ ductum habebat, nunc penitus deserta, iuxta Christi sententiam, Matth. 11. Luc. 10.

Inuenit Philippus Nathanaël, & dicit ei: † Quem scripsit Moses in lege, & propheta; inuenimus Iesum filium Ioseph

† Gene.

49. b.

Deut. 18. c

à Na-

Isa. 40. c. à Nazareth. Et dixit ei Nathanaël: *A Nazareth potest & 45. b. aliquid boni esse. Dicit ei Philippus: Veni, & vide.*
 Iere. 23. a. Philippum & Nathanaëlem scripturarum studiosos
 Eze. 34. f. ac peritos fuisse declarant verba sequentia: *Quem scripsit Moyses in lege, & prophetae, inuenimus Iesum: id & 37. f. est, Messiam illum, de quo Moyses scripsit Genes. 79. Deuteron. 18. Prophetae autem multis in locis. Isa. 40. Jerem. 23. Ezech. 34. Dan. 9. & c. Philippus ergo legis ipse peritus, perito Nathanaëli Moysi & Prophetarum mentionem facit. Audito verò Nazareth nomine, qui nullius ferè nominis vicus erat, miratur, dicitque: Potest à Nazareth aliquid boni esse, iuxta nominis interpretationem: quanuis ex Bethlehem, non ex Nazareth sperabatur Messias, vt patet Matth. 2.*

Vidit Iesus Nathanaël venientem ad se, & dicit de eo: Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Dixit ei Nathanaël. Vnde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanaël, & ait: Rabbi, tu es filius Dei, tu es Rex Israël. Respondit Iesus, & dixit ei: Quia dixi tibi: Vidi te sub ficu, creduis, maius his videbis.

De interno Nathaëlis animo iudicans Christus, non modò prophetam se monstrat, sed Deum, vtpote animorum scrutatorem, & κατὰ ψῆλον γινώσκων. Similiter ex eo quod roganti Christum Nathaëli, vnde se nosset, respondit: Cum esses sub ficu, vidi te: quod cum propter loci distantiam nemo hominum videre posset, coniectans hinc Christi deitatem Nathanaël, respondit: Rabbi, hoc est, magister noster, statim eius se discipulum professus, angustioribusq; titulis, quod vulgus solet, cum insigniens, ac dicens: Tu es filius Dei, cum filium David tantùm vulgus Messiam appellaret. Similiter & Regem Israël appellat, vtpote sit ex lege doctus.

†Matt. 24. *Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbitis cælum apertum, & 28. d. tum, & angelos Dei ascendentes & descendentes supra filium hominis.*

Quod verò Christus ait: videbitis angelos: quando factum sit, non recitant Euangelistæ, nisi Matth. 4. Et

ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei, & Marci. 1. Eratq; cum bestijs, & angeli ministrabant ei: & Luc. 22. Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans eum: ac in resurrectione eius singuli Euangelistæ angelos apparuisse dixerunt: in eius autem ascensione pariter, vt Act. 1. Quod si alias descenderint, Euangelistæ tacuerunt, quia ipse Christus dixerat, factum tamen credere oportet.

CAPVT SECVDVM.

Christus aqua in vinum mutata descendit Capharnaum, & inde Ierusalem, vbi negotiatores à templo eiecit, & signum eiectionis ostendit.

ET die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus, & discipuli eius ad nuptias.

Caietanus exponit tertia die à quo venit Nathanaël, sed id videtur falsum: aut de die intermedia inter aduentum Nathanaëlis & nuptias, planè Ioannes tacuit. Porrò cum vnus diei tantum præcedentis meminimus, de tertio sequente dicere solemus, nõ tertio die, sed tertio post die. Faber hinc imaginatur, atque id pro vno ipsius arbitrio, quod tertio die à sabbato factæ sunt nuptiæ. At cum sabbati toto priori capite mentionem non fecit Ioannes, cur existimat Faber tertia die à sabbato factas esse has nuptias, potius quàm tertia die à prima, secunda, & tertia die sabbati: Idcirco tertia die mihi referendum videtur ad ea quæ narrare cepit Ioannes de Christo inter homines versante, scilicet ab eo factò, quo Ioannis duos discipulos excepit in domum suam. De qua dicit Ioannes: Altera die iterum, &c. quæ die hospitantibus duobus apud Christum superuenit Simon. Secunda dies, de qua dicit, in crastinum siue post die (nam Græcè est *ἑξῆς*) eadem vox, quæ paulo ante vsus est, ac die secunda collocutus est cum Nathanaële Christus, & die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. Alij tertium diè altius speculantur, tres sumētes dies tribus mysterijs celebratas in Ecclesia: prima dies,